

BİBLİYOGRAFYA :

Birzâli, *Meşyehatü kâdî'l-kuḍât Bedreddin İbn Cemâ'a* (nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdül-kâdir), Beyrut 1408/1988, II, 544-547; Zehebî, *A'âmû'n-nübelâ*, XXIII, 296; a.mlf., *Tezkiretû'l-huffâz*, IV, 1467-1468; Fâsî, *Ẓeylû't-Takyîd fî ruvâtî's-sünen ve'l-mesânîd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1410/1990, I, 347; II, 285; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, III, 308; IV, 56, 139; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 512; *Keşfü'z-zunûn*, I, 281-282; II, 1637; *İzâhu'l-meknûn*, I, 458, 545, 604; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 474; Kettânî, *er-Risâletü'l-müşteṭrafe*, s. 117; Brockelmann, *GAL*, I, 355; *Suppl.*, I, 573, 602; Zirikî, *el-A'âm* (Fethullah), VII, 300; G. Vajda, "La liste d'autorités (*Tuhfat Ahl al-Hadîṭ fî İşâli İğâzat al-Qadim bil-Hadîṭ*) de Mansûr b. Salim Wağîh ad-Dîn al-Hamdânî", *JA*, CCLIII (1965), s. 341-406.

ABDULLAH AYDINLI

MANSÛR b. ZÂZÂN

(منصور بن زاذان)

Ebü'l-Mugîre Mansûr b. Zâzân
es-Sekafî el-Vâsîf
(ö. 129/747)

Muhaddis.

Abdullah b. Ömer (ö. 73/693) henüz hayatta iken doğduğu kaydedilir. Sakîf kabilinden Abdullah b. Akîl'in âzatlısı olduğu için Sekafî nisbesiyle anılır. Haccâc'ın kapıcısı olan babası ile kardeşi Hâlid sika râvilerdendir (İbn Hibbân, IV, 266; VI, 256). Verkâ adlı oğlunun da râvi olduğu, kardeşi Mugîre b. Zâzân'ın oğlu Ebû Âmir Sûrûr ile kız kardeşinin oğlu Müstelim b. Saîd el-Vâsîf'nin hadis rivayet ettiği bilinmektedir. Hasan-ı Basrî, İbn Sîrîn, Muâviye b. Kurre, Atâ b. Ebû Rebâh, Amr b. Dînâr, Nâfi' ve Katâde b. Diâme'den hadis rivayet etti. Enes b. Mâlik ve Nâfi'den yaptığı rivayetlerin mûrsel olduğu belirtilmektedir. Kendisinden Şu'be b. Haccâc, Ebû Avâne el-Vâsîf, Hüseyim b. Beşîr, hadis hâfızı Cerîr b. Hâzîm el-Ezdî, Halef b. Halîfe el-Eşcaî, yeğeni Sûrûr b. Mugîre gibi muhaddisler rivayette bulundular. Hem ilim hem zühd hayatı bakımından Vâsîf'in üstadı kabul edilir. Hayatının son yıllarına doğru Vâsîf'a 9 fersah mesafedeki Mübârek'e yerleşti. Vaktinin çoğunu namaz ve zikirle geçirdiği için öğrencileri ondan ancak yatısı namazından sonra hadis yazma imkânı bulabilirlerdi. Mansûr'un vefat ettiği yıl hâfıza kaybına uğradığı anlaşılmaktadır (Buhârî, *et-Târîhu's-şagîr*, II, 30). Âlimlerin çoğu onun 129'da (747) öldüğünü kabul etmektedir. 127 (745), 128 (746), veba salgınının olduğu 131 (748-49) yılında öldüğü de söylenmektedir. Çok kalabalık bir cema-

atin katıldığı cenazesinde hristiyan, Mecûsî ve yahudilerin de bulunduğu belirtilmektedir. Zehebî onun Vâsîf'teki kabrinin ziyaret edildiğini kaydeder (*A'âmû'n-nübelâ*, V, 442).

Sika bir râvi olan Mansûr'un 400 hadis rivayet ettiği, rivayetlerinin *Kütüb-i Sittet*'de bulunduğu bilinmektedir. Bu rivayetlerin büyük çoğunluğu talebesi Hüseyim b. Beşîr yoluyla gelmektedir. Onun dünyaya değer vermediği, ibadete düşkün olduğu, Kur'an'ı sık sık hatmettiği ifade edilmektedir. Mansûr'un talebesi Hüseyim hocasının çok ibadet ettiğini anlatırken, "Ölüm meleği kapıda bekliyor deseler daha fazla ibadet edemezdi" der. Nesâî'nin Mansûr'un rivayetlerini *Müsnedü Mansûr b. Zâzân* adlı bir eserde topladığı kaydedilmektedir (Süyûtî, II, 364).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Ṭabakât*, VII, 311; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Vasiyyullah), I, 542; III, 472; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 346; a.mlf., *et-Târîhu's-şagîr*, II, 30; Bahşel, *Târîhu Vâsîf* (nşr. C. Avvâd), Beyrut 1406/1986, s. 81-83; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I, 367; IV, 54; VIII, 172, 438; İbn Hibbân, *es-Şikât*, IV, 266; VI, 256; VII, 474-475; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 57-59; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-sâfve*, III, 11-13; Mizî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXVIII, 523-526; XXX, 282; Zehebî, *Tezkiretû'l-huffâz*, I, 141-142; a.mlf., *A'âmû'n-nübelâ*, V, 441-442; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, X, 306-307; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Kahire 1385/1966, II, 364.

ABDULLAH AYDINLI

MANSÛR-BİLLÂH,

Abdullah b. Hamza

(المصور بالله، عبدالله بن حمزة)

el-Mansûr-Billâh Abdullâh b. Hamza
b. Süleymân el-Hasenî ez-Zeydî
(ö. 614/1217)

Yemen'de hüküm süren

Zeydîler Devleti'nin hükümdarlarından
(1187-1217).

21 Rebîülâhîr 561'de (24 Şubat 1166) Hemdân yakınlarındaki Aşşan'da doğdu. Hz. Hasan'ın soyundandır. Zeydî âlimi Ebû Muhammed Hasan b. Muhammed er-Ressâs'tan ilim öğrendi. Zeydîler'in 532-566 (1137-1171) yılları arasında Cevf, Necran, Sa'de, Zâhir ve Zebîd'de kurdukları hâkimiyet Hemdânîler'den Hamîdüddeve Hâtîm ile oğlu Ali b. Hâtîm döneminde zayıflamıştı. Daha sonraki yıllarda Selâhaddin-i Eyyûbî kardeşi el-Melikü'l-Azîz Tuğtegin'i Yemen'in idaresine memur etti. Tuğtegin Receb 579'da (Kasım

1183) Yemen'e giderek yönetime hâkim oldu. Abdullah b. Hamza dört yıl sonra Mansûr-Billâh lakabıyla imamlığını (halîfelik) ilân etti (583/1187). Onun 13 Rebîüllevvel 594'te (23 Ocak 1198) cuma camisinde halktan biat alarak imamlığını ilân ettiği de rivayet edilmektedir (Eymen Fuâd Seyyid, *Târîhu'l-mezâhib*, s. 267).

Mansûr-Billâh, Tuğtegin 585'te (1189) San'a'ya girince karargâhını Sa'de'ye nakletti. 587'de (1191) Yemen'i kontrol altına alan Tuğtegin 593 (1197) yılına kadar orada kaldı. Bu dönemde İmam Mansûr-Billâh'ın otoritesi sadece Kuzey Yemen'le sınırlı kaldı. Hemdânîler'den Ali b. Hâtîm 593'te (1197) kardeşi Bişr'i gönderip ona biat arzetti. Sa'de'yi kendine karargâh yapan Mansûr-Billâh 594 yılı sonunda veya 595 başında (1198 sonları) San'a'ya girdi. Aynı yıl Zemâr ve civarını ele geçirdi. Emrinde 12.000 süvari ve çok sayıda piyade vardı. Tuğtegin'in oğlu İsmâil 597'de (1201) Mansûr-Billâh'ın karargâhına saldırarak 6000 kişiyi öldürdü. Bunun üzerine Mansûr-Billâh tekrar kuzeye çekilmesine rağmen (İbnü'l-Esîr, XII, 172) hâkimiyeti Hicaz'a kadar yayıldı. Mekke Emîri Katâde b. İdrîs 598'de (1202) ona biat etti ve Mekke'de adına hutbe okuttu. Gîlân ve Deylem'e de dâîler gönderip buradaki halktan imam sıfatıyla biat aldı. Bölgedeki camilerde hutbe onun adına okundu. Mansûr-Billâh, şöhreti her tarafa yayılınca devrin güçlü hükümdarlarından Hârizmşâh Alâeddin Muhammed b. Tekiş'e de elçi gönderip kendisine biat etmesini istedi.

600 (1204) yılında Zafâr Kalesi'ni tamir ettirip orada oturmaya başlayan Mansûr-Billâh ertesi yıl Seyyid Katâde b. İdrîs'e Meşhed-i Hüseyin'i tamir ettirmesini istedi. 603'te (1206-1207) Zeydiyye'nin bir kolu olan ve Mutarrîf eş-Şihâbî (ö. 459/1067'den sonra) tarafından kurulan Mutarrîfiyye mezhebi mensuplarıyla itikadî konularda tartıştı ve kendilerine çok sayıda mektup yazdı. Sonunda Mansûr-Billâh onların kâfir olduğuna, kadın ve çocuklarının esir alınabileceğine ve mallarının mubah sayıldığına, mezheplerini terketmedikleri takdirde kılıçtan geçirilmelerine hükmetti.

Mutarrîfiyye'nin yurtlarını dârülharp kabul eden Mansûr-Billâh önce onlarla fikrî mücadele girdi ve düşüncelerinden vazgeçemediklerini görünce savaş ilân edip yurtlarını tahrip etti. Onun gayretiyle pek çok kişi Mutarrîfiyye mezhebin-den ayrıldı. 610'da (1213) Mutarrîfiyye-

den Muhammed b. Mansûr b. Mufaddal adlı bir kişi Mansûr-Billâh ile mücadele-ye girişti. Onu imam olarak tanıyan İran ve Masnaa halkı ile savaştı. Himyerî kabilelerinin şehirlerindeki birçok kişinin Muhammed b. Mansûr'a tâbi olması üzere Mansûr-Billâh onlarla savaşmak üzere bir ordu hazırladı ve kumandanlığına kardeşi Yahyâ b. Hamza'yı getirdi. Yahyâ onları mağlûp etti, bir kısmını öldürüp birçoğunu esir aldı. İmam Mansûr kendisini halife tanımadıkları için onların kanını mubah saydı. Ertesi yıl Mutarrifiyye'nin Sena'daki mescidinin ve Vakaş şehrinin tahrip edilmesini emretti. Mutarrifiyye mensuplarının hicret ettikleri ve "hicre" adını verdikleri yerleşim merkezleri de Mansûr-Billâh tarafından tamamen tahrip edildi.

Mutarrifiyye'den İbnü'n-Nessâh adlı bir kişi, Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh'a mektup gönderip onu Mansûr-Billâh'a karşı savaşa tahrik etti ve Yemen'e asker göndermesini istedi. İbnü'n-Nessâh'ın daha sonra bundan dolayı pişmanlık duyup Mansûr-Billâh'tan özür dilediği ve hatta onu öven bir şiir yazdığı rivayet edilir (Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdiru târîhi'l-Yemen*, s. 118). Bunun üzerine Halife Nâsır-Lidînillâh, bir yandan para dağıtarak Yemenli Araplar'ı Mansûr-Billâh'a karşı isyana teşvik etti, bir yandan da Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil Muhammed'e haber gönderip Yemen'e asker sevk etmesini istedi. O da oğlu el-Melikü'l-Mes'ûd Selâhaddin Yûsuf Atsız'ı bir orduyla Yemen'e gönderdi. Kahire'den yola çıkan Atsız önce Mekke'ye gidip hac farzasını eda ettikten sonra Safer 612'de (Haziran 1215) Yemen'e ulaştı ve Ömer b. Resûl kumandasındaki birlikleri Mansûr-Billâh üzerine sevketti. Mansûr-Billâh bulunduğu kaleyi terk edip Kevkebân civarına çekildi. Burada kendisi ve taraftarları için büyük bir karargâh yaptırdı. Eyyûbîler'le Mansûr-Billâh arasındaki savaşlar barış yapıncaya kadar devam etti.

Zilhicce 613'te (Mart 1217) Kevkebân Kalesi'ne gitmek üzere yola çıkan Mansûr-Billâh Bevn'e ulaşınca hastalandı. Kevkebân'a vardıklarında hastalığı ağırlaştı. Buna rağmen halkın işleriyle ilgilenmeye devam etti. 12 Muharrem 614'te (21 Nisan 1217) Kevkebân'da vefat etti ve önce orada defnedildi, daha sonra na'şısı Zafâr Kalesi'ne götürülerek orada toprağa verildi. Kabri ziyaretgâhtır. Yerine oğlu İzzeddin Muhammed geçti. Mansûr-Billâh fesahat ve belâgat sahibi bir

kişiydi, aynı zamanda şairdi. Kendisini Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh ile eşit seviyede görmüş ve ona karşı düşmanca bir tavır takınmıştır.

Zeydî kaynakları Yemen'deki hiçbir imamın onun kadar eser yazmadığını belirtir. Sayısı altmışı geçen eserlerinden bazıları şunlardır: *er-Risâletü'l-fârika beyne'z-Zeydiyye ve'l-mârika fi'l-ke-lâm 'ale'l-Mu'tarrifiyye*, *er-Risâletü'n-nâşiha li-ehli'l-îmân bi-bilâdi'l-Cil ve Deylemân ve'l-İrâkayn ve Horâsân*, *el-Kâşif li'l-işkâl fi'l-farq beyne't-teşeyyuc ve'l-i'tizâl*, *eş-Şâfi fi'l-cevâb 'ale'r-Risâleti'l-hârika* (diğer eserleri için bk. GAL, I, 509; Suppl., I, 701; Abdullah Muhammed el-Habeşî, s. 594-600).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XII, 171-172; Abdülbâkî b. Abdülmecid el-Yemânî, *Târîhu'l-Yemen (Behcetü'z-Zemen fi târîhi'l-Yemen)* (nşr. Mustafa Hicâzî), Beyrut 1985, s. 82-83; Fâsî, *el-İkdû's-semîn*, VII, 492-493; Hüseyin b. Ahmed el-Arşî, *Bulûgu'l-merâm fi şerhi miski'l-hitâm* (nşr. Anistâs Mârî el-Kermelî), Kahire 1939, s. 43; Brockelmann, GAL, I, 509; Suppl., I, 701; Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdiru târîhi'l-Yemen fi'l-'aşri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 117-118; a.mlf., *Târîhu'l-mezâhibi'd-diniyye fi bilâdi'l-Yemen*, Kahire 1405, s. 267-270, 285-290; G. R. Smith, *The Ayyûbids and Early Rasulids in the Yemen (567-594/1173-1295)*, A Study of Ibn Hâtim's *Kitâb al-Simt*, Cambridge 1978, II, 76-78, 81, 94-95; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 56-57; Abdullah b. Abdülkerim el-Cürâfi, *el-Muktefa min târîhi'l-Yemen*, Beyrut 1407/1987, s. 129, 181-182; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 594-600; E. van Donzel, "al-Manşûr-Billâh", *El²* (İng.), VI, 433-434; W. Madelung, "Mu'tarrifiyya", a.e., VII, 772-773.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

MANSÛR-BİLLÂH,

Kâsım b. Muhammed

(المنصور بالله، القاسم بن محمد)

el-Mansûr-Billâh İbnü'r-Reşîd
el-Kâsım b. Muhammed b. Ali ez-Zeydî
(ö. 1029/1620)

Zeydî imâmı,
Yemen'de Kâsımîyye Devleti'nin
kurucusu.

12 Safer 967'de (13 Kasım 1559) muhtemelen Şeref'in kuzeybatısındaki Zeydî bölgesinde doğdu. Soyu, Yemen'de ilk Zeydî hâkimiyetini kuran Hâdî-İlelhak Yahyâ b. Hüseyin'e (ö. 298/911) ulaşmaktadır. Babası Muhammed b. Ali, Zeydî İmamı Mütevekil-Alellah Yahyâ'dan son-

ra yönetimi eline geçiren oğlu Mutahhar'ın askeri olup Vezir Koca Sinan Paşa ile Kâ' Hucân'da yapılan savaşa katılmıştı. Kâsım b. Muhammed öğrenim yaşına geldiğinde bölgedeki Zeydî âlimlerinden ilim tahsil etti. Özellikle Ehnûm'da İmam Hasan b. Ali ile irtibat kurduğu, bu zatın Yemen Valisi Hasan Paşa ile ihtilâfa düşüp İstanbul'a sürgün edilmesine kadar ondan ilim öğrendiği bilinmektedir. Ardından Yemen'de çeşitli yerlere giderek ilmini geliştiren Kâsım, olgunluk yaşına ulaştığında imâmetini ilân edip memleketini içine düştüğü zor şartlardan kurtarmaya karar verdi. Ona göre 1569 yılında Yemen'i ele geçiren Osmanlılar'ın uyguladığı baskı, halka yüklenen ağır vergi ve malî külfetler, bir kısım vali, asker, kumandan ve memurların kötü idaresi, gayri ahlâkî tavırları, kendilerine yardımcı olan ailelerle iyi münasebetler kurup diğerlerinin nefretini celbetmeleri isyan etmek için yeterli sebeplerdi. Osmanlı görevlileri arasındaki bazı meseleler ve huzursuzluklar da ona uygun bir ortam oluştuyordu.

Yemen Valisi Hasan Paşa'nın son zamanlarında 27 Muharrem 1006'da (9 Eylül 1597) Hucûr'un kuzeyinde bulunan Hadîdülkâre (Cedîdülkâre) adlı bir köyde imamlığını ilân eden Kâsım b. Muhammed, 1006 yılı Safer ayının ilk günlerinde (Eylül 1597 ortaları) faaliyetlerini fiilen yürütmeye başladı. Çevredeki bütün kabilelere mektuplar, kitaplar ve siyasî mahiyette risâleler göndererek onları idareye karşı kendisini desteklemeye çağırdı (örnek mektup ve ifadeler için bk. Mustafa Sâlim, s. 343). Özellikle Yemen'in kuzeyinde bulunan kabilelerden büyük destek gören Kâsım b. Muhammed kısa zamanda cemaatini oluşturmaya başladı. San'a'nın kuzeybatısındaki Zeydî merkezlerinden Hucûr, Ehnûm ve Hacce beldelerinde başlayan isyan süratle güneydeki Hayme, Senhân ve Ânis'e sıçradı. Bir kısım mahallî yöneticiler de isyana katıldılar. Kethüdâ Sinan'ın ordu kumandanlığına tayiniyle durum Osmanlılar'ın lehine döndü. İmam Kâsım, Ehnûm bölgesindeki Şehâre Kalesi'nde kuşatıldı. Kalede on beş ay kadar direndikten sonra yerine oğlu Müeyyed-Billâh Muhammed'i bırakarak kuzeydeki Berat dağlarına çekildi (Muharrem 1011 / Temmuz 1602). Muhammed, kaleden çıkacak adamlarına dokunulmayıp istedikleri yere gitmelerine izin verilmesi ve kendisinin Kevkebân hâkimi Ahmed b. Muhammed Şemseddin'in gözetimine girmesi şartıyla Osmanlı kuv-